

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ

© 2017 ТЕРОВАНЕСОВ М. Р., ТЕРОВАНЕСОВ А. М.

УДК 378:005.591.6 (043.33)

Терованесов М. Р., Терованесов А. М. Основні напрями вдосконалення управління системою вищої освіти

Мета статті полягає у визначенні механізмів удосконалення управління системою вищої освіти в контексті сучасного нормативного забезпечення, що дозволять вирішити проблеми неефективного функціонування, недостатнього фінансування та низької якості вищої освіти. Проаналізовано фактори, які негативно впливають на розвиток системи вищої освіти, основними з яких є недостатнє фінансування та недоліки правового забезпечення функціонування галузі освіти. Визначено, що нестача коштів і недостатній зв'язок між освітньою сферою та роботодавцями зменшує ефективність управління системою вищої освіти. Правове забезпечення освітньої діяльності потребує вдосконалення через декларативність окремих положень щодо управління системою вищої освіти. Врахування правового фактора має сенс для регулювання децентралізації управління у сфері освіти, покращення фінансування, удосконалення системи контролю якості освіти. Запропоновано шляхи децентралізації управління освітньою сферою, підвищення її результативності та покращення економічного стану ВНЗ. Сформульовано науково-практичні рекомендації щодо залучення потенційних споживачів освітніх послуг до реформування системи вищої освіти та підвищення її результативності.

Ключові слова: система вищої освіти, управління, фінансування, правове забезпечення, результативність, фактор.

Табл.: 1. **Бібл.:** 17.

Терованесов Михайло Румелійович – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та іноземної філології, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (пр. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: terovanesov@yandex.ru

Терованесов Арсен Михайлович – кандидат юридичних наук, старший викладач Харківського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно- економічного університету (пров. Отакара Яроша, 8, Харків, 61045, Україна)

E-mail: arsterov@yandex.ru

УДК 378:005.591.6 (043.33)

Терованесов М. Р., Терованесов А. М. Основные направления совершенствования управления системой высшего образования

Цель статьи заключается в определении механизмов совершенствования управления системой высшего образования в контексте современного нормативного обеспечения, которые позволят решить проблемы неэффективного функционирования, недостаточного финансирования и низкого качества высшего образования. Проанализированы факторы, негативно влияющие на развитие системы высшего образования, основными из которых являются недостаточное финансирование и недостатки правового обеспечения функционирования отрасли образования. Определено, что нехватка средств и недостаточная связь между образовательной сферой и работодателями снижает эффективность управления системой высшего образования. Правовое обеспечение образовательной деятельности требует усовершенствования из-за декларативности отдельных положений по управлению системой высшего образования. Учет правового фактора необходим для регулирования децентрализации управления в сфере образования, улучшения финансирования, совершенствования системы контроля качества образования. Предложены пути децентрализации управления образовательной сферой, повышение её результативности и улучшения экономического состояния вуза. Сформулированы научно-практические рекомендации по привлечению потенциальных потребителей образовательных услуг к реформированию системы высшего образования и повышению её результативности.

Ключевые слова: система высшего образования, управление, финансирование, правовое обеспечение, результативность, фактор.

Табл.: 1. **Библ.:** 17.

Терованесов Михаил Румельевич – доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры педагогики и иностранной филологии, Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця (пр. Науки, 9а, Харьков, 61166, Украина)

E-mail: terovanesov@yandex.ru

Терованесов Арсен Михайлович – кандидат юридических наук, старший преподаватель Харьковского торгово-экономического института Киевского национального торговельно-экономического университета (пер. Отакара Яроша, 8, Харьков, 61045, Украина)

E-mail: arsterov@yandex.ru

UDC 378:005.591.6 (043.33)

Terovanesov M. R., Terovanesov A. M. The Main Directions of Improving the Management of the Higher Education System

The article is aimed at determining the mechanisms of improving the management of the system of higher education in the context of the current regulatory support, which will be the means to solve the problem of inefficient functioning, lack of financing, and low quality of higher education. The factors, causing negative impact on development of the higher education system were analyzed, the most important of which are the lack of financing and the shortcomings of the legal support of the education sector. It has been determined that a shortage of funds and lack of communication between the education sphere and employers reduces the efficiency of management of the system of higher education. The legal support of the educational activities requires improvement due to the declarative nature of individual provisions on the management of the system of higher education. Consideration of the legal factor is necessary for regulating the decentralization of management in the education sphere, improvement of financing, perfection of the system of control of the education quality. Ways for decentralizing the management of the education sphere, increasing its effectiveness, and improving the economic status of higher education institutions, have been suggested. The scientific-practical recommendations have been formulated to attract potential consumers of educational services to reforming the higher education system and increasing its effectiveness.

Keywords: system of higher education, management, financing, legal support, effectiveness, factor.

Tbl.: 1. **Bibl.:** 17.

Terovanesov Mykhajlo R. – D. Sc. (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Foreign Languages, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: terovanesov@yandex.ru

Terovanesov Arsen M. – PhD (Laws), Senior Lecturer of the Kharkiv Institute of Trade and Economics of Kiyv National University of Trade and Economics (8 Otakara Yarosha Lane, Kharkiv, 61045, Ukraine)

E-mail: arsterov@yandex.ru

Система вищої освіти (СВО) є однією з найважливіших рушійних складових науково-технічного прогресу. Незважаючи на наявність значного потенціалу вітчизняної СВО, слід зазначити її недостатню спроможність вчасно реагувати на зміни, що відбуваються на ринку праці. Зазначений недолік не дозволяє СВО в повному обсязі виконувати свою соціальну функцію із формування й розвитку інтелектуального, наукового, технічного і кадрового потенціалу суспільства. Протиріччя між зростаючими вимогами з боку роботодавців та рівнем підготовки випускників і недостатньою їхньою кваліфікацією не дозволяє стверджувати що існуючі управляючі механізми відповідають змінним зовнішнім умовам. Відмітною рисою системи вищої освіти України є провідна роль держави, що реалізує освітню політику через регулюючу, координуючу, контролюючу і керівну функції. Але нормативне забезпечення функціонування СВО та здійснення освітньої діяльності не повною мірою відповідають реформам, яких потребує вітчизняна вища освіта, і не вирішують нагальних проблем ефективного управління та фінансування вищої освіти, підвищення якості освіти, задоволення держави, суспільства та індивідуума у кваліфікованих фахівцях.

Дослідженням впливу регулюючих важелів на управління СВО і забезпеченню запитів економіки та суспільства трудовими ресурсами приділяється підвищена увага вчених різних країн.

Ф. Альтбах (*Ph. Altbach*) висвітлює різноманітні аспекти глобальних процесів в освітній сфері [1]. С. Бойль (*S. Boyle*) аналізує проблеми транснаціональної освіти та її ефективності [2]. В. І. Свистун наголошує на необхідності децентралізації управління професійно-технічної освіти [3]. О. С. Ковальчук розглядає процес становлення автономії вищої школи в аспекті створення умов, які забезпечують безперервне оновлення системи освіти відповідно до зовнішніх змін [4]. Група вчених аналізує особливості організації управління університетів США, підкреслюючи значну роль піклувальних рад [5]. В. І. Фадеев звертає увагу на основні тенденції розвитку сучасної вищої освіти [6].

Наведені приклади свідчать про актуальність поставлених питань у сфері забезпечення ефективного управління СВО. Разом із тим, залишаються недостатньо висвітленими питання щодо розв'язання проблем фінансування освітньої сфери та визначення реальних інструментів управлінського впливу на функціонування системи вищої освіти, використання яких передбачено нормативним регулюванням СВО.

Мета статті полягає у визначенні напрямів удосконалення управління системи вищої освіти, що дозволить вирішити проблеми неефективного функціонування, недостатнього фінансування та низької якості вищої освіти.

Комерціалізація освіти, яка відбувається протягом останніх десятиліть, викликана формуванням міжнародного освітнього ринку. Ф. Альтбах відзначає, що в сучасному суспільстві система вищої освіти розглядається в контексті ринкових відносин [1, с. 291]. Наслідком комерціалізації стала конкуренція між навчальними закладами у сфері надання освітніх послуг. Будучи по-

тужним стимулом розвитку освітніх технологій, підвищення якості освіти та конкурентоспроможності СВО, усунення фінансових проблем, комерціалізація вимагає вдосконалення управління освітньої сфери для підвищення її ефективності функціонування. Наприклад, головними мотивами розвитку транснаціональної освіти було «отримання додаткових джерел доходу» і «підвищення репутації» [2].

Стосовно форми організації, існуюча система управління СВО в Україні є централізованою. Держава через відповідні органи центральної та місцевої влади реалізує функції щодо нормативно-правового регулювання, централізованого фінансування системи вищої освіти і науки, планування підготовки кадрів, затвердження процедур ліцензування та акредитації як інструментів контролю якості освіти тощо. Завдяки ієрархічності управління відбувається передача повноважень на верхні управляючі рівні, у результаті чого ускладнюється контроль за їх виконанням. Це призводить до ускладнення управління всією системою. Підтвердженням цього є Закон України «Про вищу освіту», в якому закріплені функції централізованого регулювання освітніми процесами [7]. Так, реалізацію державної політики покладено на Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки (ст. 3); розробка та затвердження стандартів освітньої діяльності здійснюються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки (ст. 9); управління у сфері системи вищої освіти у межах своїх повноважень покладено на Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади у сфері освіти і науки (ст. 12) та ін.

Централізація управління освітньої галузі в Україні призводить до гальмування розвитку СВО і неможливості швидкої адаптації до змінних зовнішніх умов. У кінцевому підсумку знижується гнучкість системи, її адаптивність, спроможність швидко реагувати на зовнішні виклики, що негативно впливає на показники ринку праці.

Слід підкреслити неминуче зниження результативності освіти, оскільки механізми контролю також застарівають і не відповідають конкретним вимогам ринку праці. Аналіз факторів, що впливають на рівень підготовки, – обсяг фінансування, наявність людських ресурсів, відповідність інформаційного, матеріального і технічного забезпечення, – вказує на існуючі тенденції до погіршення становища вітчизняної СВО [8, с. 29].

Незважаючи на деякі переваги централізованої системи управління, наприклад високий мобілізаційний потенціал або надійність, негативний вплив централізації управління в умовах дефіциту фінансових ресурсів призводить до погіршення функціонування підсистем освітньої системи. За даними Державної служби статистики України, ступінь зносу основних засобів освітніх установ у 2015 р. склав 43,6%, що свідчить про необхідність відновлення й оновлення матеріально-технічної бази та вимагає чималих інвестицій [9].

Соціологічне анкетування, проведене фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, показало, що в середньому студенти оцінюють рівень україн-

ської системи вищої освіти як задовільний (3,6 бала за 5-бальною шкалою). Разом з тим, на думку опитаних, підтвердженням низької якості освіти є невизнання дипломів вітчизняних ВНЗ у світі (41,5% респондентів) і невідповідність програм навчання вимогам ринку праці (36,8%). На головну мету освіти – шанс знайти роботу – припадає менше 38% [10]. На ринку праці спостерігалися диспропорції, викликані ажіотажним попитом на економічні та юридичні спеціальності. За 10 років (2000–2009 рр.) – випуск економістів та правознавців було збільшено у 1,79 і 1,73 разу відповідно, тоді як підготовка інженерних кадрів зросла лише у 1,18 разу [11]. Несприятлива демографічна ситуація тільки загострила даний процес, що не могло не позначитися на погіршенні якійс складової навчання. Підтвердженням є той факт, що чисельність випускників, які одержали направлення на роботу у 2015 р., за даними Держжомстату України, не перевищує 21,9% [12]. Статистика про кількість дипломованих фахівців, що працюють за фахом, відсутня.

Викладене вище дозволило зробити висновок, що напрями реформування СВО мають бути орієнтовані на більшу відповідність розвитку суспільства. Усунення зазначених недоліків пов'язано з прагненням до децентралізації, збільшенням університетської автономії та фінансової самостійності. Це зумовило тенденцію розвитку системи вищої освіти європейських країн на сучасному етапі.

На відміну від централізованої моделі управління децентралізація як форма організації системи вищої освіти дозволяє підвищити результативність СВО. Спрямованість вектора розвитку системи вищої освіти до децентралізації передбачає побудову моделі організації, яка б поєднувала функціонування ринкової економіки у процесі надання освітніх послуг і участі держави як контролюючого органу. Вітчизняні та зарубіжні вчені розглядають об'єктивну тенденцію до автономії університетів як шлях до підвищення конкурентоспроможності та стабільного розвитку. В. І. Свистун наголошує на тому, що децентралізація управління системою професійно-технічної освіти стає необхідною умовою її розвитку та модернізації в умовах динамічних суспільно-економічних змін, що забезпечить задоволення потреб особистості, суспільства і держави в якісних освітніх послугах [3, с. 16].

Слід зазначити, що в нормативно-правових актах, які регламентують розвиток системи вищої освіти в Україні, децентралізація та автономізація навчальних закладів є одними із пріоритетних напрямів. Реформування національної системи вищої освіти у напрямі автономізації ВНЗ і децентралізації управління в тому чи іншому вигляді відбувається з часу проголошення незалежності України, тобто протягом останніх двох десятиріч. О. С. Ковальчук підкреслює, що стратегія децентралізації освіти (автономії) є необхідною умовою реалізації відкритості, диверсифікованості та здатності до змін національної системи освіти [4, с. 11]. Зазначені позитивні риси процесу децентралізації передбачають зміну моделі реформування системи вищої освіти, що

викликає необхідність перетворень в організації процесу навчання, практичній підготовці тощо.

Поставлена мета з реформування СВО і приведення її до відповідності сучасним вимогам не була досягнута. Причиною невдалого реформування стало перенесення ініціативи та безпосереднього здійснення реформ на органи управління СВО. Тобто система вищої освіти реформувала сама себе. При цьому від участі в цьому процесі було усунуто іншого суб'єкта освітньої сфери – суспільство у вигляді особистості та роботодавця. Їх інтереси у відносинах із СВО представляла держава. Такий підхід відображує неефективність реалізації державної політики в освітній сфері і необхідність кардинальних змін у реформуванні управління.

У табл. 1 у хронологічному порядку подано законодавчі акти, в яких висвітлювалося питання розвитку автономії ВНЗ.

Викладене свідчить про те, що якщо метою СВО є задоволення інтересів особистості в здобутті знань, а роботодавець – у кваліфікованих кадрах, то ігнорування інтересів споживачів освітніх послуг зумовлює протиріччя між необхідністю відповідати їх потребам і неспроможністю це зробити, що врешті-решт зводить проведення реформ нанівець. Отже, змінювати слід не напрям, а парадигму реформування, яка визначає провідну роль суспільства в реформуванні СВО шляхом децентралізації.

Утакому контексті доцільним є виділення факторів, що обумовлюють зміни в розвитку СВО. Серед них головними є внутрішньополітичний, економічний, нормативно-правовий, демографічний, культурно-ідеологічний. Незважаючи на суттєву роль кожного з них у впливу на розвиток СВО, необхідно підкреслити правовий фактор як визначну складову, оскільки без законодавчого регулювання певних процесів складно вийти на задовільні результати реформування. Враховуючи табл. 1, можна зробити висновок про всеосяжне регулювання децентралізації ВНЗ у правових актах. Передусім, це стосується питань організаційної роботи та розподілу отриманих прибутків, що визначає нормативно-правовий аспект в економічній складовій освітньої діяльності та управлінні ВНЗ.

Відповідно до Закону України «Про освіту» [15] самоврядування навчальних закладів передбачає їх право на самостійне планування роботи, вирішення питань навчально-виховної, науково-дослідної, методичної, економічної та фінансово-господарської діяльності. Дана самостійність є неможливою без створення певних контролюючих органів. В умовах децентралізації ці функції передаються від інстанцій публічної влади до громадських сфер. Тому у ВНЗ створюються якісно нові структури, завданням яких є управління його господарською діяльністю. Наприклад, Закон України «Про вищу освіту» [7] вказує, що наглядова рада ВНЗ сприяє розв'язанню перспективних завдань розвитку, залученню фінансових ресурсів для забезпечення діяльності з основних напрямів розвитку і здійснення контролю за їх використанням, ефективній взаємодії ВНЗ з державними органами та органами місцевого самоврядуван-

Регламентация розвитку автономії ВНЗ і децентралізації управління СВО в нормативно-правових актах України

Нормативно-правовий акт	Рік прийняття	Положення
Закон України «Про освіту» [15]	1991	«Автономія вищого навчального закладу – це самостійність, незалежність і відповідальність ВНЗ <...> у межах, передбачених цим Законом» (ст. 46)
Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» [13]	2002	«Модернізація управління освітою передбачає: оптимізацію державних управлінських структур, децентралізацію управління» (ст. 23)
Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» [16]	2005	«...здійснити низку заходів, спрямованих на реалізацію в Україні положень Болонської декларації, зокрема <...> вдосконалення мережі вищих навчальних закладів, їх підпорядкування...»
Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [14]	2013	«Управління освітою повинно здійснюватися на засадах <...> розвитку моделі державно-громадського управління у сфері освіти, в якій особистість, суспільство та держава стають рівноправними суб'єктами і партнерами»
Закон України «Про вищу освіту» [7]	2014	«Формування і реалізація державної політики у сфері системи вищої освіти забезпечуються шляхом <...> розвитку автономії вищих навчальних закладів...» (ст. 46)

Джерело: складено за [7, 13–16].

ня, науковою громадськістю, суспільно-політичними організаціями та суб'єктами господарської діяльності в інтересах розвитку та підвищення якості освітньої діяльності та конкурентоспроможності ВНЗ, здійснює громадський контроль за його діяльністю тощо (ст. 37, ч. 2). Така норма, по-перше, підкреслює, що навчальний заклад є незалежною юридичною особою, яка має право на власний розсуд управляти та проводити внутрішній аудит. По-друге, цей перелік повноважень свідчить про ретельний аналіз законодавцем досвіду розвинутих держав, які є новаторами в запровадженні піклувальних і наглядових рад, як невід'ємних структур функціонування університетів. Колектив авторів у складі О. Іванова, Г. Авдьян, М. Ністоцької, аналізуючи функціонування вищої освіти США, стверджують, що піклувальна рада університету штату Іллінойс розробляє положення про діяльність університету, в яких детально обговорено всі аспекти управління університетом, включаючи структуру університету, права та обов'язки структурних підрозділів, умови заміщення вакантних посад викладачів та інших співробітників університету, питання фінансової підтримки досліджень, фінансової допомоги студентам, а також питання захисту інтелектуальної власності, патентів тощо [5, с. 89]. Для практичного втілення положень статуту будь-якого навчального закладу необхідно залучення матеріальних і нематеріальних ресурсів. Цим пояснюється різноманітність складу наглядової ради, яка, за загальним правилом, включає представників наукових установ, керівників підприємств незалежно від форм власності, членів громадських організацій, депутатів міських, обласних рад та ін.

Дотримуватися даних норм складно внаслідок декількох причин. По-перше, система освіти є настільки фундаментальною та бюрократичною, що призводить до неможливості вчасного реагування ВНЗ на новаторські

зміни суспільства. Тобто поступово втрачається нерозривний зв'язок із громадськістю, що впливає на сутність стратегії розвитку будь-якого університету, який не бажає постійно шукати ресурси для збільшення капіталу та нематеріальних ресурсів. У таких умовах наглядова рада стає формальним органом, який не може реалізовувати власні повноваження.

По-друге, починаючи з 1991 р., держава не може відмовитися від адміністративно-командної системи, а навпаки, намагається поєднати централізовану систему управління із самостійністю ВНЗ. Так, органи влади мають доволі широке коло повноважень щодо контролю за організаційною та фінансовою діяльністю. Закон України «Про вищу освіту» [7] передбачає, що центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки розробляє відповідно до законодавства пропозиції щодо обсягу бюджетного фінансування наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів, інших підприємств, установ та організацій, що діють у системі вищої освіти, а також щодо обсягу капітального будівництва зазначених підприємств, установ та організацій з урахуванням їхніх запитів (ст. 67, ч. 2). Це надає органам влади, які формують державну політику у сфері освіти і науки, необхідні важелі впливу на господарську діяльність ВНЗ, що можна розцінити як втручання у внутрішню політику. Норма Закону України «Про вищу освіту» щодо автономії вищого навчального закладу передбачає самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених цим Законом (ст. 1, п. 1). Конкуренція положень у такому контексті звужує функції наглядової ради.

По-третє, діяльності наглядової ради може заважати безпосередньо керівництво навчального закладу. Підстави для цього закладені в Законі України «Про вищу освіту» [7], який передбачає, що до складу наглядової ради не можуть входити працівники вищого навчального закладу (ст. 37, п. 5). Дане правове положення є логічним, оскільки наглядова рада є незалежним і контролюючим органом. Керівники ВНЗ звикли мати власну самостійність, а в окремих випадках авторитарність у прийнятті рішень, підпорядковуючись тільки органам центральної влади у сфері освіти науки. Це є неприпустимим в умовах поширення політики децентралізації ВНЗ, коли наглядова рада впливає, наприклад, на питання оптимізації організаційної структури навчальної установи за напрямками його статутної діяльності, або може ставити питання перед загальними зборами ВНЗ про відкликання керівника зі своєї посади. За таких умов члени наглядової ради можуть знаходитися в перманентному конфлікті з керівництвом, а ВНЗ буде поступово деградувати, втрачаючи при цьому не тільки власні матеріальні та нематеріальні ресурси, але й репутацію.

Таким чином, нормативно-правові напрями вдосконалення управління СВО включають:

- ✦ усунення бюрократичних важелів, що полегшить управління ВНЗ шляхом підвищення ефективності контролю та прискорення прийняття рішень;
- ✦ визначення правових механізмів щодо забезпечення організаційної та фінансової самостійності ВНЗ для втілення юридичного терміна «автономії ВНЗ» у практичну площину;
- ✦ забезпечення систему стримувань і протигав у внутрішній діяльності ВНЗ шляхом упорядкування дій органів контролю та управління освітньою діяльністю.

Слід підкреслити, що базисом нових пріоритетів реформування СВО є економічний фактор, який визначається джерелами й обсягами фінансування. У контексті вдосконалення системи вищої освіти через зменшення негативного впливу централізації та більшої адаптивності системи до сучасних вимог конкурентного середовища пріоритет набуває диверсифікація джерел фінансування та оптимізація розподілу фінансових ресурсів для їх раціонального використання. Своєю чергою, даний фактор залежить від політичної системи, її стабільності та можливостей національної економіки. Прикладом є децентралізована система вищої освіти Німеччини, фінансування якої на 90% перебуває під керівництвом земель, що володіють повною автономією в питаннях розвитку й управління системою вищої освіти [2, с. 93]. На відміну від Німеччини за даними, наведеними В. І. Фадеєвим, у більшості країн ОЕСР державне фінансування становить не менш як 70% бюджетів ВНЗ [6, с. 144]. Отже, держави використовують централізовані елементи управління, тим самим обмежуючи автономію та впливаючи на освітню політику, для підвищення ефективності освітньої діяльності.

Фінансування системи вищої освіти України, на відміну від розвинених країн, є недостатнім для забез-

печення якісної освіти, що свідчить про неспроможність держави вирішити фінансові проблеми СВО. Брак фінансових ресурсів для забезпечення якісного навчання неминуче зумовлює неможливість оновлення освітньої інфраструктури, скорочення обсягу науково-дослідних робіт, зменшення доступу для населення до освіти внаслідок підвищення рівня її комерціалізації, ослаблення зацікавленості роботодавців у процесі підготовки фахівців. У кінцевому підсумку це призводить до погіршення якості освіти.

На відміну від України, де економічний стан СВО характеризується з позицій дефіциту бюджетних коштів, і гроші фізичних і юридичних осіб на навчання є одним із основних джерел фінансових ресурсів ВНЗ, в інших країнах застосовуються заходи диверсифікації грошових надходжень. Так, наприклад, у США за 2012/13 навчальний рік СВО одержала 24,7 млрд дол. США від іноземних студентів за рахунок надання широкого спектра послуг у таких секторах, як освіта, проживання, торгівля, транспорт, телекомунікаційні послуги, медичне страхування тощо [17].

Отже, економічними напрямками вдосконалення управління системою вищої освіти є:

- ✦ децентралізація управління СВО та розвиток автономії ВНЗ;
- ✦ диверсифікація джерел фінансування шляхом розширення спектра освітніх послуг;
- ✦ залучення коштів роботодавців та приватного сектора економіки для збільшення обсягів фінансування освітньої галузі;
- ✦ оптимізація розподілу фінансових ресурсів;
- ✦ впровадження механізмів контролю якості надання освітніх послуг та ефективності управління ВНЗ суб'єктам освітньої діяльності (суспільству, роботодавцям, особистості) через відповідні економічні та правові інструменти.

Удосконалення управління СВО має базуватися на критеріях результативності, стимулювати зміцнення конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг, враховувати невідповідність розвитку вищої освіти вимогам суспільства. У цьому випадку роботодавець буде зацікавлений брати участь в управлінні системою вищої освіти шляхом її інвестування.

ВИСНОВКИ

Викладене дозволяє зробити такі висновки. *По-перше*, в Україні відставання системи вищої освіти від сучасних вимог викликане, передусім, відсутністю використання ринкових механізмів контролю якості, участі роботодавців в управлінні СВО, застосування критеріїв результативності та ефективності функціонування СВО. *По-друге*, недостатнє фінансування освітньої сфери і відсутність зворотного зв'язку між освітньою сферою і роботодавцями виключає можливість ефективного управління СВО. *По-третє*, потребує вдосконалення правове забезпечення освітньої діяльності через декларативність окремих положень щодо управління СВО та наявність централізованих важелів управління в поєд-

нанні з діючими нормами, що мають регулювати розвиток автономії ВНЗ. По-четверте, врахування правового фактора має сенс для повноцінного регулювання децентралізації управління у сфері освіти, розвитку ВНЗ, покращення його фінансування, удосконалення системи контролю якості освіти. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Altbach Ph. G., Knight J.** The internationalization of higher education: motivation and realities. *Journal of Studies in International Education*. 2007. No. 11. P. 290–305.

2. **Boyle S., Sastrowardoyo S.** Transnational Education: Multi-phase Experiences as Determinants of Graduates' Satisfaction // International Conference on Management and Education Innovation IPEDR. 2012. Vol. 37. URL: <http://www.ipedr.com/vol37/027-ICMEI2012-E00057.pdf>

3. **Свистун В. І.** Педагогічні засади децентралізації управління професійно-технічною освітою. *Професійно-технічна освіта*. 2013. № 3. С. 15–19.

4. **Ковальчук О. С.** Автономія школи як стратегія децентралізації освіти (досвід європейських країн). *Вісник Львівського університету*. Сер.: «Педагогіка». 2010. Вип. 26. С. 11–21.

5. **Иванов А. Г., Авджян Г. Д., Нистоцкая М. С.** Мировой опыт функционирования наблюдательных и попечительских советов университетов. *Университетское управление. Практика и анализ*. 2002. № 2. С. 88–93.

6. **Фадєєв В. І.** Характеристика тенденцій розвитку сучасної вищої освіти. *Вісник Черкаського університету*. Сер.: «Педагогічні науки». 2009. Вип. 163. С. 141–145.

7. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

8. The system of education in Ukraine: the state and prospects of development (Razumkov Centre analytical report). *National security & defense*. 2002. № 4 (28). P. 2–36.

9. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>

10. Навчання у ВНЗ очима студентів (загальнонаціональне опитування студентів)/Фонд «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва. URL: <http://dif.org.ua/ua/polls/2011-year/erthet5yk7tl;htm>

11. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2008/09 навчального року. Київ: Держкомстат України, 2009. 212 с.

12. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2015/16 рр. Київ: Державна служба статистики України, 2016. 171 с.

13. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» від 17.04.2002 р. № 347/2002. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

14. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25.06.2013 р. № 344/2013. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/992-96-%D0%BF>

15. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 р. № 1060-XII. URL: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_00/

16. Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» від 4 липня 2005 р. № 1013/2005. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1013/2005>

17. The Economic Benefits of International Students to the U. S. Economy. URL: <http://www.iie.org/~media/Files/Corporate/Open-Doors/Special-Reports/NAFSA-Economic-Benefits-International%20Students-2013.ashx/>

REFERENCES

Altbach, Ph. G., and Knight, J. "The internationalization of higher education: motivation and realities". *Journal of Studies in International Education*, no. 11 (2007): 290-305.

Boyle, S., and Sastrowardoyo, S. "Transnational Education: Multi-phase Experiences as Determinants of Graduates' Satisfaction". International Conference on Management and Education Innovation IPEDR. <http://www.ipedr.com/vol37/027-ICMEI2012-E00057.pdf>

Svystun, V. I. "Pedagogichni zasady detsentralizatsii upravlinnia profesiino-tekhnichnoi osvitoiu" [Pedagogical bases of decentralization of management of vocational and technical education]. *Profesiino-tekhnichna osvita*, no. 3 (2013): 15-19.

Kovalchuk, O. S. "Avtonomiia shkoly yak stratehiia detsentralizatsii osvity (dosvid yevropeiskykh krain)" [School autonomy as a strategy of decentralization of education (European experience)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu*. Ser.: Pedahohika, no. 26 (2010): 11-21.

Ivanov, A. G., Avdzhyan, G. D., and Nistotskaya, M. S. "Mirovoy opyt funktsionirovaniya nablyudatelnykh i popechitel'skikh sovetov universitetov" [World experience of functioning of the Supervisory Council and Board of Trustees of universities]. *Universitetskoye upravleniye. Praktika i analiz*, no. 2 (2002): 88-93.

Fadieiev, V. I. "Kharakterystyka tendentsii rozvytku suchasnoi vyshchoi osvity" [The characteristic of tendencies of development of modern higher education]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu*. Ser.: Pedahohichni nauky, no. 163 (2009): 141-145.

[Legal Act of Ukraine] (2014). <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

"The system of education in Ukraine: the state and prospects of development (Razumkov Centre analytical report)". *National security & defense*, no. 4 (28) (2002): 2-36.

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://ukrstat.gov.ua>
"Navchannia u VNZ ochyma studentiv (zahalhonatsionalne opytuvannia studentiv)" [Higher education through the eyes of students (national survey of students)]. Fond «Demokratychni initsiatyvy» im. I. Kucheriva. <http://dif.org.ua/ua/polls/2011-year/erthet5yk7tl;htm>

Osnovni pokaznyky diialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy na pochatok 2008/09 navchalnoho roku [Main indicators of activity of higher educational establishments of Ukraine at the beginning of the 2008/09 school year]. Kyiv: Derzhkomstat Ukrainy, 2009.

Osnovni pokaznyky diialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy na pochatok 2015/16 rr. [Main indicators of activity of higher educational establishments of Ukraine at the beginning of 2015/16.]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2016.

[Legal Act of Ukraine] (2002). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

[Legal Act of Ukraine] (2013). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/992-96-%D0%BF>

[Legal Act of Ukraine] (2008). http://www.osvita.org.ua/pravo/law_00/

[Legal Act of Ukraine] (2005). <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1013/2005>

"The Economic Benefits of International Students to the U. S. Economy". <http://www.iie.org/~media/Files/Corporate/Open-Doors/Special-Reports/NAFSA-Economic-Benefits-International%20Students-2013.ashx/>